

Kaisa Kurikka

KOKEELLINEN ROMAANI, KOKEILEVA LUKIJA

Jaakko Yli-Juonikkaan *Neuromaani*

Jos lukija noudattaa kirjan aukeamalle asetettuja toimintavihjeitä, hän päätyy tuhoamaan kirjan. Hän ryhtyy poraamaan siihen reikiä ja saksimaan sen lehtiin aukkoja, hän päätyy vääntelemään, taittelemaan, kääntelemään ja sitomaan sivuja nauhoilla. Jaakko Yli-Juonikkaan *Neuromaenin* (2012, 322–323) toimintaohjeiden noudattamisesta syntyvää lopputulosta voi pitää kokeellisen kirjallisuuden äärimmäisenä ilmentymänä: kirjallisuus on koe, joka ohjeistaa tuhoamaan itsensä. Jos tätä kirjaesineen tuhoamisprojektia ajattelee kokeena, onko koko romaani silloin laboratorio ja onko lukija koe-eläin vaiko laboratorioassistentti?

Aukeaman yhdessä alaviitteessä poraamisreiän halkaisijan suuruudeksi annetaan 10 millimetriä ja toisessa tarjotaan lähdetiedoksi artikkelia, joka käsittelee kirurgisen solmun sitomista. *Neuromaenin* lukija voi siis ryhtyä poraajaksi ja solmijasitojaksi, konkreettiseksi käsityöläiseksi, joka käyttää käsiään muuhunkin kuin kirjan pitelemiseen. *Neuromaani* onkin romaani, joka tarjoaa lukijalle monenlaisia lukutapamahdollisuuksia, se kutsuu häntä osallistumaan erilaisiin asetelmiin ja asentoihin. Romaani puhuttelee lukijaa, maanittelee häntä tai pilkkaa, lupaa mainetta ja kunniaa, harhauttaa mutta ennen kaikkea osallistaa hänet aktiiviseksi toimijaksi romaanin kokonaisuuden rakentamisessa. Teos aktivoi lukijaa antamalla sivuillaan konkreettisia ohjeita ja vaihtoehtoja, jotka opastavat häntä valitsemaan lukemiselleen tiettyjä reittejä. Lukija voi noudattaa ehdotettuja reittejä tai jättää ne huomioimatta – joka tapauksessa *Neuromaenin* lukeminen vie tavanomaisen tuolle puolen.

Kirjoitukseni kartoittaa sitä, miten *Neuromaani* koettelee lukijaa, tekee hänestä kokeilijan ja antaa uudenlaisia kokemuksia lukijuudesta. Tuodessani esiin joitakin romaanin tarjoamia lukukoikeita suhteutan niitä erilaisiin kirjallisuushistoriallisiin perinteisiin ja ympäristöihin. *Neuromaani* on niin monimuotoinen ja monimut-

kainen teos, että tämän kirjoituksen puitteissa on mahdollista esitellä ainoastaan muutamia näkökulmia teoksen toiminnasta ja lukemisesta.

Yli-Juonikkaan romaani on hänen neljäs proosateoksensa. Se on liitettävissä monenlaisiin kirjallisuuden perinteisiin ja linjoihin, mutta ennen muuta se on kokeellista kirjallisuutta valtavirran katveesta. Kokeellinen kirjallisuus on vastakulttuurista. Siihen yhdistetään niin shokkivaikutuksia kuin vaikeuden kokemuksia. Toisaalta kokeellisuus-nimitykseen sisältyy myös muotokikkailun ajatus ja vähättelyn vivahde, jotka sysäävät kokeellista taidetta vielä kauemmaksi valtavirtaisesta keskuksesta. (Ks. Bray, Gibbons & McHale 2012, 1–2.) *Neuromaani* kritiikeissäkkin näkyi vähättelyä, kun esimerkiksi *Helsingin Sanomien* arvostelussa Matti Mäkelä (2012) kirjoitti teoksen ”triviahetteiköistä” ja *Turun Sanomien* Juhani Brander (2012) puolestaan liioittelusta kompuroinnista. Tosin tunnustusta romaani sai jo ilmestymisvuotenaan Suomen kirjataiteen komitean nimeämänä Vuoden kauneimpana kirjana (teoksen graafinen suunnittelija on Markus Pyörälä). Vuonna 2013 teokselle myönnettiin Jarkko Laine -palkinto, jota perusteltiin muun muassa sen tinkimättömyydellä ja kunnianhimoisuudella. Se nimettiin rohkeaksi avaukseksi suomalaisessa kertomakirjallisuudessa ja jopa uuden romaanin merkkipaaluksi.

Neuromaani on kokeellinen monella tapaa. Suomalaisessa ympäristössä se on nimettävissä myös avantgardistiseksi eli kirjallisuuden etujoukossa astuvaksi, sillä ei ole liioiteltua sanoa, että vastaavan kaltaista romaania ei ole aiemmin maassamme ilmestynyt. Teoksen avantgardistisuus merkitsee sitä, että *Neuromaani* vie kokeellisuuden johdonmukaisesti äärimilleen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että *Neuromaani* olisi ensimmäinen suomenkielinen kokeellinen romaani. Kokeellisella proosalla on osansa maamme romaanihistoriassa, tosin marginaalinen. Ilmestymisajankohtanaan kokeellisiksi tai kokeilevia piirteitä sisältäviksi romaaneiksi on nimetty niinkin erilaisia teoksia kuin vaikkapa Volter Kilven *Alastalon salissa* (1933) tai Klaus Holman *Kolme* (1944). Sotien jälkeen muun muassa Pentti Holapan ja Juha Mannerkorven modernisti-

set romaanikokeilut haastoivat erityisesti realistisen kerronnan perinteitä. 1960-luvulla puolestaan kokeiltiin usein kollaasiromaani-
muodolla (Kari Aronpuron *Aperitiff – Avoin kaupunki*, 1965; Alpo
Jaakolan ja Ilkka-Juhani Takalo-Eskolan *Meri kiipeilee*, 1965; Pent-
ti Saarikosken *Ovat muistojemme lehdet kuolleet*, 1964). Sitten
kokeellisiksi romaaneiksi on tavattu nimetä esimerkiksi Hans Se-
lon *Diiva* (1970) ja Mariaana Jäntin *Amorfaana* (1986). Näistä ja
lukuisista myöhemmistä yksittäisistä kokeellisista romaaneista ei
synny mitään yhtenäistä linjaa – ja sellaisen rakentaminen olisikin
kokeellisuuden periaatteiden vastaista.

Neuromaenin ilmestymisajankohtaa eli 2010-lukua ei voi ni-
mittää kokeellisen kirjallisuuden vuosikymmeneksi, korkeintaan
voi puhua kokeellisuuden lisääntymisestä. Juri Joensuu ja Harry Sal-
menniemi (2011, 7) ovatkin havainneet, että ”jotakin merkillistä ta-
pahtui suomenkielisessä runoudessa” jo 2000-luvun ensimmäisel-
lä vuosikymmenellä. He viittaavat runouden kokeellisuuteen, joka
laajeni ja monimuotoistui ennennäkemättömällä tavalla koskemaan
myös runoudesta käytyä keskustelua.¹ Kokeellista runoutta kirjoj-
tettiin ja julkaistiin yhä enemmän, ja osittain ilmiö levisi laidoilta,
marginaalista, myös valtavirtaan.

Proosan puolella ei vastaavaa ilmiötä ole tapahtunut 2000-lu-
vulla samassa laajuudessa, vaikka kokeelliseksi nimettäviä romaaneja
on ilmestynyt aiempaa paljon enemmän. Suomalaista 2010-
luvun kokeellista proosaa ovat esimerkiksi seuraavat teokset, jot-
ka edustavat kokeellisen romaanin erilaisia muotoja: Janne Num-
melan, Tommi Nuoposen ja Jukka Viikilän *Ensyklopedia* (2011),²
Antti Salmisen *Lomonosovin moottori* (2014), Alexandra Salmelan
Antisankari (2015), Ville-Juhani Sutisen *Ei-kenenkään maa* (2015),
Mahdollisen Kirjallisuuden Seuran³ piirissä syntynyt, 14 kirjoitta-
jan⁴ viisitoistaosainen kollektiiviromaani *Ihmiskokeita. Prosedu-
raalinen kollektiiviromaani* (2016) ja Matias Riikosen *Suuri fuuga*
(2017). Näissä teoksissa voidaan esimerkiksi sekoittaa kirjallisuuden
lajeja ja käyttää kollaasitekniikkaa eli yhdistää erilaisia teksti-
materiaaleja. Voidaan myös korostaa tekstin visuaalisuutta ja mate-
riaalisuutta tai hahmotella uudenlaista tekijyyttä ja proosakirjoitta-

mista sekä rakentaa proosateos musiikkisävellyksen rakenteeseen nojaten. Markku Eskelinen (2016, 538–539) esittää, että 2000-luvulla valtavirtaisesta kirjallisuudesta erkaantuva proosa ja sen lukumääräininkin lisääntyminen liittyy esimerkiksi siihen, miten internetin yleistymisen myötä kielitaitoiset kirjailijat pääsevät osallistumaan ajantasaisesti kansainväliseen kirjallisuuskeskusteluun. Yhä useammalla nuoremman polven kirjailijalla on myös takanaan kirjallisuustieteen opintoja, jotka ovat saattaneet edesauttaa monimuotoisten perinne- ja keinovalikoimien käyttöä omassa tuotannossa.

Ei ole olemassa yhtä yleispätevää määritelmää, joka kattaisi kaiken kokeellisen kirjallisuuden. Pikeemminkin kukin kokeellinen teos toteuttaa kokeellisuutta omalla tavallaan. Kokeellisuus voi olla menetelmällistä, jolloin tietoisesti valittu metodi rajoittaa ja säätelee kirjallista ilmausta tietynlaiseksi (ks. Joensuu 2012, 2–3). Kokeellisuutta voi myös ajatella teoksen olemisen ja toimimisen tapana (vrt. Salminen 2015, 9). Se etsii uusia suuntia ja toimintamuotoja totutun ja vakiintuneen tilalle. Kokeellinen kirjallisuus siis liikkuu äärimmäisen tarkkojen sääntöjen ja menetelmien noudattamisesta improvisaatioon, muodollisista kokeiluista kokonaiseen olemisen tapaan ja asenteeseen. Yhteiseksi nimittäjäksi kaikelle kokeelliselle kirjallisuudelle on ehdotettu näitä perustavanlaatuisia kysymyksiä: Mitä kirjallisuus on ja mitä se voisi olla? Mikä on kirjallisuuden tehtävä, mitkä ovat sen rajoitukset ja mahdollisuudet? (Ks. Bray, Gibbons & McHale 2012, 1.)

Neuromaani on tutkimus on romaani

Neuromaani viittaa kokeellisuuden perinteisiin jo nimellään, joka on jaksotettavissa muotoon neu-romaani eli ”uusi romaani”. Tämä nimitys liittyy teoksen kirjaimellisesti *nouveau roman* -perinteeseen, joka virisi Ranskassa 1950-luvulla, ja sen postmodernistiseen *nouveau nouveau roman* -linjaan. Kokonaisuutena teos saakin ajattelemaan romaania ja romaanimuotoa uusin tavoin: se on kansiaan myöten puettu akateemisen oppinäytteen tai tutkimuksen asuun.

Etukannessa Jaakko Yli-Juonikkaan oppiarvoksi on määritelty ”Dr Alt Med, M. H. Q. S, G. T. o.t. D.” ja opinahjoksi ”Luonnontieteellisen tiedekunnan Kognitiivisen neuropsykologian laitos”. Takakannessa puolestaan asiantuntija-esilukijat Markku Eskelinen ja Tommi Melender määrittelevät ja kehuvat teoksen tavalla, joka on tuttu erityisesti kansainvälisten kustantajien julkaisemien tutkimusten kansista. Romaani alkaa englanninkielisellä abstraktilla, jossa sanotaan tutkimuksen asteittain omaksuneen ”monikerroksisen, romaania muistuttavan muodon”. Epäortodoksista muotoa ei pitäisi ajatella ”taiteellisenä päänäpistönä” vaan ”epätoivoisena harpoinnina kohti puhuttavissa olematonta”. (N, 7.) Romaani päättyy sisällysluetteloon, joka kattaa kaikkien 229 pääluvun otsikot ja lukuisat alaotsikot. Romaania eli ”tutkimusta” hallitsee alaviiteapparaatti, jonka 719 alaviitettä sisältävät myös teoksessa ”käytettyjen” oikeiden tai keksittyjen lähteiden nimet, ilmestymisvuodet ja sivut.

Alaviitteet suhteutuvat leipätekstiin monin tavoin. Paikoitellen niillä ei vaikuta olevan mitään tekemistä tekstin kanssa, jolloin *Neuromaani* ironisoi ja parodioi tutkimuskirjallisuuden sääntöjä. Alaviitteet saattavat ilmoittaa täysin fiktiivisiä viittauskohteita, mutta yhtä usein ne nimeävät todellisen lähdetekstin, joka on löydettävissä ja luettavissa. Toisaalta alaviitteet saavat lukijan ihmettelemään, kuka niistä on vastuussa. Esimerkiksi alaviite 9 esittää, että ”[m]itä tulee *Neuromanin* vastaaviin asiasisältöihin, teoksen tiedollista pohjaa ja lähestymistapoja voidaan pitää kyseenalaisina, paikoitellen jopa vääristelevinä” (N, 17). Alaviitteen lopussa lukee ”Asta Perkiömäki, LTT, Fimea”, mikä antaa ymmärtää mielipiteen tulevan Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimean työntekijän suusta. Vähintäänkin alaviitteet vahvistavat koko romaanin humoristisuutta, leikillisyyttä, sillä niissä vaikkapa luvataan lukijan saavan moninkertaisesti takaisin sen rahamäärän, jonka hän kirjasta maksoi. Tämä toteutuu, jos lukija lukee romaanin huolella ja ajatuksella; hänen tietonsa ja taitonsa karttuvat niin paljon, että niillä tienaa rutkasti (N, 14). Alaviitteessä saatetaan myös ilmoittaa, että lukijalle on haarukoitu vastausten perusteella sopiva ehdokas vaa-

leissa (N, 84 n97), eli teos on myös yhdenlainen vaalikone. Alaviiteapparaattinsa myötä *Neuromaani* voi asettaa jatkumoon myös varhaisempien kokeellisia piirteitä sisältävien teosten kanssa. Elmer Diktoniuksen *Janne Kubik* (1932) ja tekijän itsensä suomentama ja muokkaama *Janne Kuutio* (1946) sekä Mika Waltarin *Neljä päivänlaskua* (1949) käyttävät niin ikään kommentaari-osioita ja loppuviitteitä hyväkseen, tosin pienemmässä mittakaavassa kuin *Neuromaani*.

Tutkimusta muistuttava muoto saa aikaan sen, että erilaiset lukemisen tavat sekoittuvat: *Neuromaani* hämää lukemaan itseään kuin tutkimuksena tai tutkimusta kuin romaanina. Vakuuttava – ja samanaikaisesti hämäävä ja ilotteleva – itsestään tietoinen alaviiteysteemi liittää teoksen myös kansainvälisen postmodernistisen kirjallisuuden maksimalistiseen perinteeseen. Maksimalistinen kirjallisuus rakentuu liioittelevuudelle, joka toteutuu niin informaatioissa kuin kielellisessä ilmaisussa. *Neuromaani*n valtava tietomäärä ja kaikenlainen ylenmääräisyys kattavatkin niin sisällöllisiä aineksia kuin muodollisia piirteitä. Teos vie menetelmän äärimmäisyyksiin asti. Liiallisuus eli eksessiivisyys on romaania nykyajalle ominaisen elämyskulttuurin kehyksessä tarkastelleen Laura Piipon (2016, 362) mukaan sen keskeinen toimintamuoto: siinä on liikaa kaikkea, lukuja, alaviitteitä, sivuja, vaihtoehtoja, päähenkilön kuolemia, viitteitä, lähdemateriaaleja ja henkilöitä.

Kuten Yli-Juonikas, myös postmodernistisen maksimalismin yhdysvaltalaiset edustajat David Foster Wallace, Mark Z. Danielewski ja Thomas Pynchon⁵ käyttävät romaaneissaan monimuotoista alaviiteysteemiä. Suomessa Miki Liukkosen laaja romaani *O* (2017) on postmodernistisen maksimalismin tyylipuhdas edustaja, joka niin ikään hyödyntää alaviitteitä. Vesa Kyllönen (2016, 24) on kytkenyt *Neuromaani*n myös ensyklopedisen romaanin perinteeseen, johon kuuluvat mainittujen lisäksi esimerkiksi Richard Powers ja William T. Vollman. Ensyklopedista *Neuromaani*ssa on juuri se, että se käsittelee laajoja tietomateriaaleja ja järjestää tiedollista aineistoaan monin erilaisin tavoin. Yli-Juonikkaalla tietomäärä jäsentyy, kuten sanottu, (näennäis)tutkimukselliseen muotoon.

Romaanimaisuudessaan muoto kuitenkin saa lukijan myös epäilemään tarjottua informaatiota – ja jopa ylipäättään ”objektiivisen tiedollisen tiedon” paikkaansa pitävyyttä ja mahdollisuutta. Teoksen tiivistelmässä ilmoitetaan romaanitutkimuksen käsittelevän suomalaisten aivotutkijoiden tekemiä rikoksia vuosina 1999–2000. Tämä viittaa erityisesti Paavo Riekkisen ja Urpo K. Rinteen suomalaisessa julkisuudessa laajasti käsiteltyihin tutkimusvarojen kavalluksiin. Ajatus pyyteettömistä tiedon vuoksi tutkijoista kyseenalaistuu, ironisoituu ja parodioituu romaanissa monin tavoin näiden ja muiden tutkijoiden edesottamuksien esille tuomisen myötä.

Maksimalistiselle kirjallisuudelle ominainen ylenmääräisyys näkyy Yli-Juonikkaan teoksessa siinä, miten se muuntelee kielellistä ilmaisuaan ja erilaisia sanankäytön tyylejä. Muun ohessa *Neuroromaani* käyttää sellaisia korostuskeinoja, jotka kiinnittävät huomiota teoksen sivujen ulkoasuun, visuaalisuuteen. Lukijasta tulee myös katsoja, sillä teoksen sivujen ilmiäsu poikkeaa tavanomaisesta sisältäessään monenlaisia visuaalisia muunnelmia. Esimerkiksi lukuohjeissa lihavoidaan aina ilmoitettujen lukujen numerot, välillä tarjotaan kursivoituja tekstipätkiä ja kirosanoissa käytetään asteriskia (*-merkkiä). Lukijan katse kiinnittyy myös siihen, miten monet lauseet jätetään aukkoisiksi, keskeneräisiksi, sillä niistä on ”poistettu” sanoja, ilmauksia tai ajatuksia. Näiden poistojen merkkinä käytetään tavanomaisesta poikkeavaa muotoa ”[---]”. Romaani sisältää myös ”infolaatikoita”, laatikoiden sisään asetettuja lyhyitä tekstikokonaisuuksia, tai joskus teksti muistuttaa näytelmätekstiä kirjattaessaan ylös vain henkilöhahmojen nimet ja heidän repliikkinsä. Sivujen monimuotoinen visuaalinen asettelu vahvistaa omalta osaltaan teoksen kokeellisuutta.

***Neuroromaani* – interaktiivinen aivoteksti**

Neuromaanin menetelmä perustuu siis lukijan aktivoinnille, lukijan tekemille valinnoille lukemisen aikana. Romaani reitittää erilaisia lukemispolkuja antamalla siirtymisohjeita. Jo lähtökohtaisesti luki-

ja joutuu luopumaan suoraan etenevästä lukemisesta ja valitsemaan itse lukujen lukemisen järjestyksen. Tosin romaani myös sanoo, että ”[j]os taas olet aivotutkija Paavo Riekkinen Señorin kaltainen muistinero ja hallitset laajoja kokonaisuuksia, voit jatkaa eteenpäin perinteiseen tyyliin tai pomppia luvut läpi satunnaisessa järjestyksessä, ohjeista piittaamatta” (N, 17). Lukija voi itse valita, alistuuko ohjeiden mukaiseen reititykseen vai lukeeko teoksen järjestyksessä alusta loppuun. Tätä romaanin menetelmää voidaan kutsua yleisesti interaktiivisuudeksi⁶, ja kokeelliseksi sen tekee se tapa, jolla *Neuromaani* muuntelee ja kääntelee tarjoamaansa menetelmää kyseenalaistaessaan sen ja viemällä sen liiallisuuksiin (vrt. Hayles & Montfort 2011, 464–465).

Jos kukin yksittäinen lukija lukee teosta tekemällä valintoja tarjottujen ehdotusten mukaisesti, tämä merkitsee laajasti ajateltuna sitä, että jokainen lukee kuin erilaista teosta. Tällöin ajatus romaanista juonen kuljettamisena tai tietyn tarinakokonaisuuden rakentajana muovaantuu uudeksi: kukin lukija luo oman tarinalinjansa, joka ei kuitenkaan rakenna tavanomaisesti ajateltavissa olevaa tapahtumiseen perustuvaa kerrontaa. Usein kysytty kysymys ”mitä lukemassasi romaanissa tapahtuu?” on *Neuromaani* kohdalla mielletön juuri siksi, että kullekin lukijalle teoksessa ”tapahtuu” eri asioita. Usein valinnat johtavat myös tapahtumattomuuteen, umpikujaan, kun teos vaikkapa kehottaa siirtymään kohtiin, joihin ei lopulta pääse. Näin käy esimerkiksi ilmoitettaessa, että ”toistuvien käyttöoikeusrikkomusten vuoksi pääsy lukuihin 22.3. ja 23.4. on estetty” (N, 70 n77). Kyseistä 22.3.-lukua ei romaanissa ole ollenkaan, mutta alaluku 23.4. on puolestaan julkaistu *Nuori voima* -lehdessä nimellä ”Spekulatiiviset sivut” (ks. Yli-Juonikas 2012, 27–30). Lukija voi ne saksia lehdestä ja liittää oman romaaninsa sivuiksi. Interaktiivinen toiminta romaanin kanssa vie siis ohi kirjaesineen, jos lukija hakeutuu myös lehden pariin.

Toisaalta lukeminen voi johtaa ohi ja yli käsissä pidetyn kirjan myös silloin, kun lukija aktivoituu niin paljon, että hän lähtee etsimään internetin hakupalveluista teoksessa mainittuja lähdeteoksia tai jopa lainaa ne painettuina teoksina kirjastosta. Voikin ajatel-

la, että *Neuromaani* lähestyy digitaalista kirjallisuutta ei pelkästään tarjoamalla lukuisia lukemisen reittejä, yhdenlaisia käyttöliittymiä ja linkkejä, vaan myös siinä, miten se aktivoi lukijaa suorittamaan nettihakuja ja liikkumaan nettiympäristössä teoksen lähdeartikkeleja tai lukuisia henkilöhahmoja etsien. *Neuromaani* saattaa tehdä lukijastaan myös nettisurffaajan.

Toisaalta seuratessaan valinnanmahdollisuuksia lukija voi siis päätyä umpikujaan, kun esimerkiksi lisätietoja luvataan liitteessä III ilmoittamatta sen sivunumeroa. Tai lukija voi päätyä pyörimään loputtomassa kehässä, lukupyörteessä, tiettyjen lukujen välillä, sillä esimerkiksi luvusta 192.2. (”Ironia on vaikea laji”) päätyy samannimiseen lukuun 175. eli ”Ironia on vaikea laji”, joka kehottaa takaisiin lukuun 192. – alaluku 175.2. onkin sopivasti nimetty ”Kehäpäätelmäksi”. Lukemisesta voi tulla romaanin myötä myös yhdenlaista pelaamista. Tähän viittaavat romaanin sanavalinnat, kuten joidenkin lukujen ”Paluu lähtöruutuun” -nimet tai ”pahimman vastustajan” nimeäminen. Tosin romaania ”pelatessa” vastustajakasi vaikuttaa lopulta asettuvan romaani itse: sehän se johtaa lukijan umpikujiin tai loputtomiin pyörteisiin.

Lukija myös päätyy sangen usein ”tappamaan” romaanin keskeisen henkilön valintojensa myötä. Romaanin alussa esitellään Silvo Näre -niminen valtiotieteen opiskelija, joka on mielentilatutkimuksessa Turun yliopistollisessa keskussairaalassa. Suhteellisen pian keskeisemmäksi nousee kuitenkin Gereg Bryggman, joka on ääni Silvon aivoissa, yhdenlainen sivupersoonana. Silvo ja Gereg muodostavat kollektiivitajunnan, ja lukijasta tulee osa sitä. Romaanin kertojaa on mahdotonta paikantaa yksin Geregiksi tai yksin Silvoksi, sillä virkkeissä osoitetaan, miten he ovat erillisyydessäänkin yhtä. Tekstijakso nimittäin saattaa kertoa Geregistä ja tämän toiminnasta kolmannessa persoonassa muuttuakseen samaa toimintaa kuvatessaan minämuotoiseksi. Kertojan käyttäessä sinä-pronominia on sen tarkoitteena joko Silvo tai lukija: ”Oletko jo hereillä, Silvo?” -kysymys kohdistuu Silvolle (N, 16), kun taas valinnan paikkojen yhteydessä käytetty ”sinä” tarkoittaa lukijaa. Tämä kertomisen tapa ja sinän puhuttelu voimistavat vaikutelmaa siitä, mi-

ten koko romaani toimii hajaantuneen mielen tapaan ja miten lukijasta tulee osa sitä.

Romaanissa useimmilla henkilöahmoilla on jokin aivovaurio, neurologinen oireyhtymä tai psyykinen häiriö. Niitä lääkitään – tai manipuloidaan – erilaisilla suoraan aivojen toimintaan vaikuttavilla lääkevalmisteilla. Erilaiset vammat saavat ilmaisunsa myös teoksen muodossa. Esimerkiksi Aura Heuristikankare -nimisen henkilön hippokampus on vaurioitunut ja hänen lähimuistinsa ei toimi. Heuristikankareta käsittelevässä luvussa toistuu alaotsikko ”paluu lähtöruutuun” kuin osoituksensa siitä, miten Auran aivot eivät muista lähitapahtumia, joten väistämättä on palattava kauemmaksi (N, 92–94). Romanin lukijalle ei anneta psyykenlääkkeitä, mutta häntä manipuloidaan toimimaan tietyllä tavalla tarjoamalla erilaisia vaihtoehtoja, alistamalla sääntöihin, ajamalla umpikuijiin tai loppumattomiin pyörteisiin.

Teoksen lukeminen alkaa muistuttaa aivojen toimintaa: ”Mikä vapauden ja valinnanvaran tolkuttomuus!”, huudahdetaan kuvaukseksi ihmisaivojen toimintaperiaatteesta (N, 203). Esimerkiksi luku 70.2. (”Näkymättömien hahmojen parveilu yöllisessä puutarhasa”) koostuu pelkästään kaksi sivua täyttävistä vaihtoehdoista:

Jos sisällä sataa, siirry lukuun 2. Jos et pidä jossittelusta, siirry lukuun 98. Jos kaipaat SÄPINÄÄ!!! – siirry lukuun 41. Jos ja vain jos lausekonnektiivi ”jos ja vain jos” sisältää redundanssia ja olisi tässä esimerkissä korvattavissa konnektiivilla ”vain jos”, siirry lukuun 188.²²⁸ Jos haluat niistä vieraskirjaan merkinnän käynnistäsi täällä, siirry lukuun 193. (N, 203.)

Toistamalla jos-konjunktioita alaluku korostaa toisaalta lukemisen ehdollisuutta ja toisaalta lukemisen lukuisia mahdollisuuksia. Tästä jossittelun maailmasta voi päästä pois noudattamalla alaluvun viimeistä ohjetta: ”Jos haluat nollata tilanteen, rauhoittua, tyhjentää mielesi ja palata tyyneen ehyeen alkutilaan, siirry lukuun 1.” (N, 205.)

Tolkuttomuus alkaa lukiessa näyttäytyä myös siinä, miten henkilöahmojen erisnimet saavat lukijan toimimaan. Romaani sisältää lukuisia ja lukuisia ”oikeitten” ihmisten erisnimiä Paavo Riek-

kisestä, Urpo Rinteestä ja Jorma Palosta vaikkapa Mika Kojonkoskeen, Marco Bjurströmiin ja Kari Salmelaiseen tai Harry Salmenniemeen ja Matti Pulkkiseen. Erisnimet voivat olla tuntemattomia, joten niistä varmistuakseen lukija voi jälleen tarttua internetin hakupalveluihin. Toisaalta yhtä usein nimet ovat selvästi keksittyjä, kuten vaikkapa Nömpi Vampyyrijiiri tai Erkki Hermogen tai Pekka Niskapalkki tai Reijo Tyttökoulumies. Jotkut nimet saavat aikaan assosiaatioketjun, kuten esimerkiksi Silvo Näreen nimi saattaa assosioitua sosiologi Sari Näreeseen, näyttelijä Satu Silvoon tai Yli-Juonikkaan *Valvoja*-romaanin (2009) keskushenkilöön Toimi Silvoon. Gereg Bryggmanin nimi puolestaan voi johtaa ajattelemaan turkulaista arkkitehtia Erik Bryggmania – tapahtuuhan *Neuromaani* Turussa – tai nimi voi mielessä yhdistyä jopa tunnettuun ranskalaiseen kokeelliseen kirjailijaan Georges Pereciin, etenkin kun hahmon nimi on kirjoitettu kerran muotoon ”Perec Bryggman” (N 171). ”Irma Harhamama” puolestaan linkittyy yhtäältä Irmari Rantamalaan ja tämän *Harhama*-romaaniiin (1909), joka on oman aikansa maksimalistinen kokeileva romaani. Toisaalta Irma Harhamama, kasvatustieteen professori, voi Rantamala-mutkan kautta kytkeytyä myös professori Irma Rantavaaraan, joka toimi vuosina 1963–1972 Helsingin yliopistossa yleisen kirjallisuustieteen ja estetiikan professorina. Ja kun *Neuromaani* vielä muuntaa Irma Harhamaman ja tämän aviomiehen Arvo Harhamaman muotoon Harhamama ja Harhapapa, jotka ovat kaksiolotteisia muotojaan ja väriään muuttavia mielikuvitusolioita (N, 123), assosiaatioketju on liikkunut 1900-luvun kirjallisuudesta lastenkirjallisuuden ja sarjakuvahahmojen, muumien ja Barbapapan, maailmaan.

Lukemisestakin tulee siis tolkuttoman monien valinnanpaikkojen varassa liikkumista. Vesa Kyllösen (2016, 26) mukaan *Neuromaani* ”mallintaa aivojen rakenteita mutta samalla aivokytkehtöjen arvaamattomuus muuntaa teoksen itsensä tutkimuskohteeksi”. Kyllösen ajatus aivorakenteiden mallintamisesta on osuva. *Neuromaani* on aivoteksti, neuroteksti, joka antaa ilmaisun aivojen tavalle toimia ja joka tekee lukemisesta aivotoiminnan kartoituksen. Kuten Samuli Björninen (2017, 48) kirjoittaa, romaanin kerrontaa

värittää ”aivojen ja hermoston fysiologisen toiminnan pikkutarkka kuvailu ja neurolääketieteellinen jargon”. Romaani ei niinkään tarjoa aivokuvaa, kuvaa aivoista, vaan se on korostetusti tekstuaalinen hahmottaessaan aivojen toimintaa monipuolisen kirjallisen ja kielellisen ilmauksen kautta. Se on aivoteksti rakentaessaan linkityksiä, nopeita neuroimpulsseja, jotka toimivat ajoittain assosioivasti, ajoittain mekaanisesti tai maanisesti. Romaanin nimen voikin jaksoittaa myös neuro-maaniksi, aivotoiminnan maanisuudeksi. Luki-jasta tulee maanikko, joka suunnistaa loputtomasti *Neuromaenin* reiteillä ja poluilla.

VIITTEET

¹ Maria Pääjärven (2011, 14) mukaan ”kenties kautta aikojen laajin suomalainen runodebatti” käytiin syksyllä 2009 *Helsingin Sanomien* verkkosivuilla. Debatissa puhuttiin Jukka Petäjän kritiikistä, jossa arvioitiin useita eri runoteoksia niputtamalla ne ”uudeksi runoudeksi” ja ”käsiterunoudeksi”, arkikokemukselle vieraaksi kirjallisuudeksi. Pääjärvi käsittelee kokeellisesta runoudesta käytyjä keskusteluja ja ottaa esimerkiksi arvosteluja ja muita kirjoituksia.

² Myös *Neuromaanissa* viitataan *Ensyklopediaan*, tosin nimellä *PSYK-LO®*. *Uusi menetelmä henkisen tasapainon ja onnen saavuttamiseksi* (N, 258, n294). *Neuromaanille* on ominaista viitata laajasti sekä kotimaiseen että kansainväliseen (kokeelliseen) kirjallisuuteen ja muihin taiteisiin. Teos sisältää runsaasti viittauksia myös kirjallisuustieteeseen.

³ Proosapuhekulttuurin synnyttämiseksi ja edistämiseksi perustettiin vuonna 2010 Mahdollisen Kirjallisuuden Seura, johon kuuluu kolmisenkymmentä kirjailijaa ja kirjallisuudentutkijaa. Seura järjestää keskustelu- ja klubi-iltoja ja jakaa vuosittain kirjallisuuspalkinnon proosateokselle tai käännökselle, joka on rikastuttanut suomenkielisen proosan ilmaisumahdollisuuksia. Mahdollisen Kirjallisuuden Seura julkaisee myös kaunokirjallisuutta. Seuran vuosikirja, Anna Helteen ja Juri Joensuun toimittama verkkoantologia *Esseitä suomalaisesta kokeellisesta proosasta* (2014), paneutuu kokeelliseen kirjallisuuteen (<http://mahdollisenkirjallisuudenseura.net>).

⁴ Jaakko Yli-Juonikas, Sinikka Vuola, Taneli Viljanen, Jarkko Tontti, Jari Tammi, Harry Salmenniemi, Marjo Niemi, Maria Matinmikko, Laura Lindstedt, Tiina Käkelä-Puumala, Martti-Tapio Kuuskoski, Juri Joensuu, Anna Helle ja Markku Eskelinen.

⁵ Yli-Juonikas teki pro gradu -tutkielmansa Turun yliopiston yleisen kirjallisuustieteen oppiaineeseen vuonna 2001 aiheesta ”Tiede ja irrationaalisuus Thomas Pynchonin romaanissa *Gravity's Rainbow*”.

⁶ Sakari Kursula (2013) on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan Yli-Juonikkaan romaania ”ergodisuuden” kautta hyödyntämällä erityisesti Esper Aarsethin kybertekstiteoriaa. Ergodisuus viittaa siihen, että lukijan täytyy osallistua tekstin rakentumiseen. Usein käsitettä hyödynnetään digitaalisia tekstejä tutkittaessa, mutta Kursula soveltaa sitä mielenkiintoisesti *Neuromaaniin* tarkastelussa.

KOHDETEOS

Yli-Juonikas, Jaakko (2012) *Neuromaani*. Helsinki: Otava. [= N]

Yli-Juonikas, Jaakko (2012) ”Spekulatiiviset sivut”. *Nuori Voima* 5/2012, 27–30.

LÄHTEET

Björninen Samuli (2017) ”Realismia aivotieteen ajassa. Jaakko Yli-Juonikkaan *Neuromaani* ja psykologisen realismin perinne”. *niin & näin* 2/2017, 45–50.

Brander Juhani (2012) ”Aivojeni metelissä uusi todellisuus”. *Turun Sanomat* 13.2.2012.

Bray, Joe, Alison Gibbons & Brian McHale (2012) ”Introduction”. Teoksessa Joe Bray, Alison Gibbons & Brian McHale (eds), *The Routledge companion to experimental literature*, s. 1–18. London and New York: Routledge.

Eskelinen, Markku (2016) *Raukoilla rajoilla. Suomenkielisen proosakirjallisuuden historiaa*. Helsinki: Siltala.

Hayles, N. Katherine & Nick Montfort (2011) ”Interactive fiction”. Joe Bray, Alison Gibbons & Brian McHale (eds), *The Routledge companion to experimental literature*, s. 452–466. London & New York: Routledge.

Joensuu, Juri & Harri Salmenniemi (2011) ”Kokeellisuuden kokemus: Johdatus vastakaanoniin”. Teoksessa Juri Joensuu, Marko Niemi &

- Harry Salmenniemi (toim.), *Vastakaanon. Suomalainen kokeellinen runous 2000–2010*, s. 7–13. Helsinki: Poesia.
- Joensuu, Juri (2012) *Menetelmät, kokeet, koneet. Proseduraalisuus poetiikassa, kirjallisuushistoriassa ja suomalaisessa kokeellisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: Poesia.
- Kursula, Sakari (2013) *Tekstikoneen aivotoiminta. Ergodisuus ja sen mallintaminen Jaakko Yli-Juonikkaan romaanissa Neuromaani*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. (<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/42818>, viitattu 16.5.2017.)
- Kyllönen, Vesa (2016) ”Maksimalistinen aivokartta. Metafyysinen salapoliisikertomus Jaakko Yli-Juonikkaan *Neuromaani* tiedollisena työkaluna”. *Avain* 1/2016, 24–38.
- Mäkelä Matti (2012) ”Materiaalivarastosta löytyy herkkujakin”. *Helsingin Sanomat* 17.9.2012.
- Piippo, Laura (2016) ”’650 sivua tiivistettyä hulluutta on liikaa’ – Jaakko Yli-Juonikkaan *Neuromaani* (2012) elämystalouden karstana ja polttoaineena”. Teoksessa Sanna Karkulehto, Tuuli Lähdesmäki & Juhana Venäläinen (toim.), *Elämykset kulttuurina ja kulttuuri elämyksinä*, s. 347–371. Jyväskylä: Nykykulttuuri.
- Pääjärvi, Maria (2011) ”Kun avantgarde ei enää naurata – 2000-luvun runouskriitikistä”. Teoksessa Juri Joensuu, Marko Niemi & Harri Salmenniemi (toim.), *Vastakaanon. Suomalainen kokeellinen runous 2000–2010*, s. 14–25. Helsinki: Poesia.
- Salminen, Antti (2015) *Kokeellisuudesta. Historiallisesta avantgardesta jälkifossiiliseen elämään*. Helsinki: Poesia.